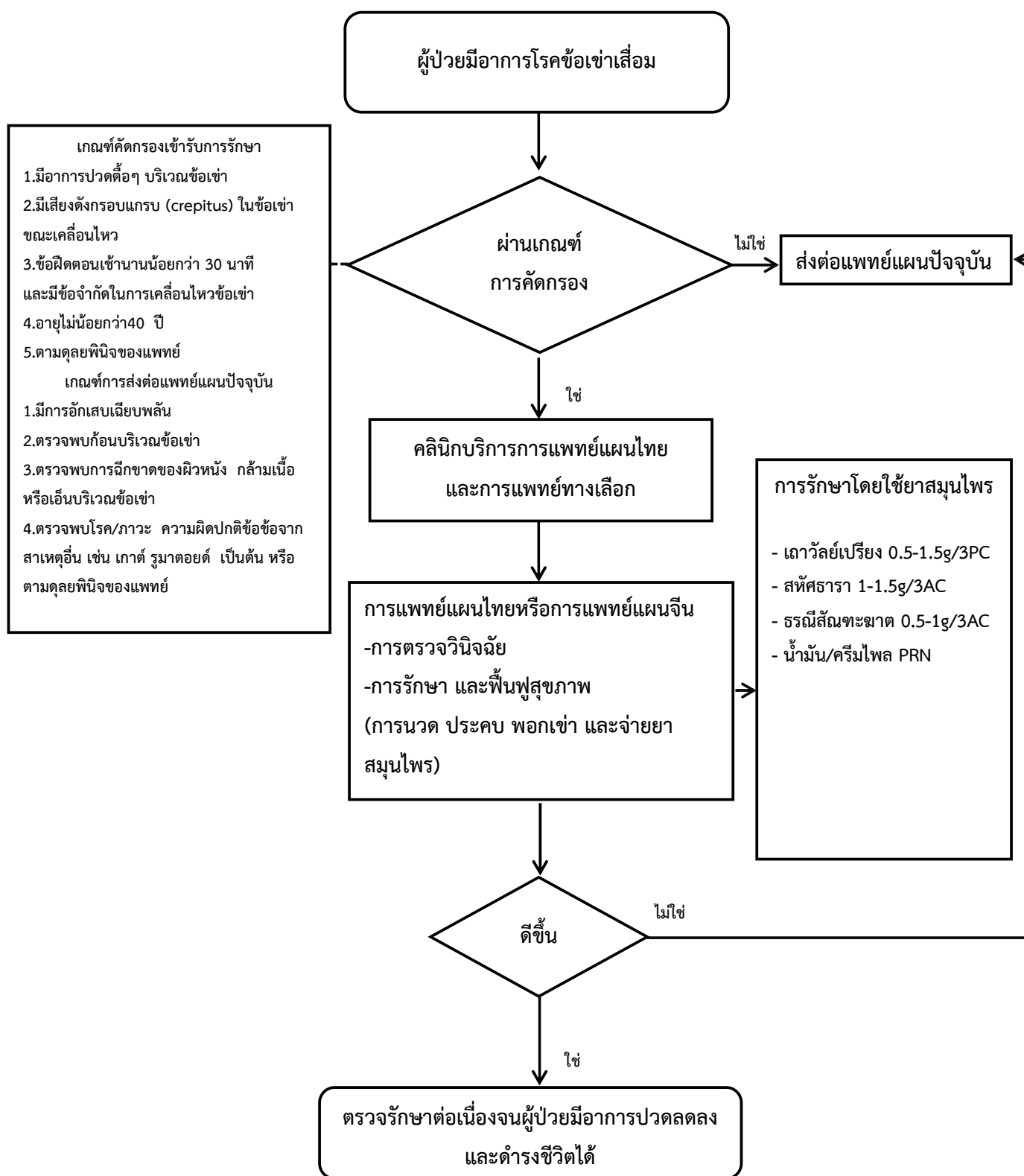

แนวทางเวชปฏิบัติการดูแลรักษาผู้ป่วยโรคข้อเข่าเสื่อม

แผนภูมิที่ 2 แสดงแนวทางเวชปฏิบัติการดูแลรักษาผู้ป่วยโรคข้อเข่าเสื่อม

(1) คำจำกัดความ

โรคข้อเข่าเสื่อม

การแพทย์แผนปัจจุบัน

โรคข้อเข่าเสื่อม (Osteoarthritis of knee) เป็นโรคที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมของข้อเข่า ตำแหน่งที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในโรคนี้ ได้แก่กระดูกอ่อนผิวข้อ (articular cartilage) ในข้อชนิด มีเยื่อหุ้ม (diarthrodial joint) มีการทำลายกระดูกอ่อน ผิวข้อ ซึ่งเกิดขึ้นช้าๆ อย่างต่อเนื่องตามเวลาที่ผ่านไป มีการเปลี่ยนแปลงทางชีวเคมี ชีวกลวิธาน (biomechanical) และชีวสัณฐาน (biomorphology) ของกระดูกอ่อนผิวข้อ รวมถึงกระดูกบริเวณใกล้เคียงเช่น ขอบกระดูกในข้อ(subchondral bone) หนาตัวขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงของน้ำไขข้อทำให้คุณสมบัติการหล่อลื่นลดลงโรคนี้ส่วนใหญ่พบในผู้สูงอายุ มีลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ปวดข้อข้อฝืด มีปุ่มกระดูกงอกบริเวณข้อการทำงานข้อเสียไปการเคลื่อนไหวลดลง และหากกระบวนการนี้ดำเนินต่อไปจะมีผลทำให้ข้อผิดรูปและพิการในที่สุด

การแพทย์แผนไทย

โรคข้อเข่าเสื่อมทางแพทย์แผนไทยถือว่า เป็นโรคเกี่ยวกับทางลมชนิดหนึ่ง ได้แก่

1. โรคลมจับโปงแห้ง คือลมจับโปงชนิดหนึ่งมีการอักเสบรุนแรงของข้อเข่า ทำให้มีอาการปวด บวม แดงร้อน ที่เข่าเล็กน้อยเข่าติดขัดงอแง นั่งยองๆไม่ได้
2. โรคลมจับโปงน้ำคือ ลมจับโปงชนิดหนึ่งมีการอักเสบรุนแรงของข้อเข่าทำให้มีอาการปวด บวม แดงร้อนที่เข่ามีน้ำในข้อมาก ขณะที่มีอาการอักเสบมากทำให้มีอาการสลับร้อนสลับหนาว กระวนกระวายและนอนไม่หลับซึ่งเป็นอาการร่วมจากการอักเสบและเป็นไข้

อาการ

1. ปวดอาการปวดในโรคข้อเข่าเสื่อมมักมีลักษณะปวดตื้อๆทั่วๆ ไปบริเวณข้อระบุตามข้อไม่ได้ชัดเจน มักเป็นเรื้อรังและปวดมากขึ้นเมื่อใช้งานในท่างอเข่าการขึ้น ลงบันได หรือลงน้ำหนัก และทุเลาลงเมื่อพักการใช้งานหากการดำเนินโรครุนแรงขึ้นอาจปวดตลอดเวลา แม้เวลากลางคืนหรือขณะพัก บางรายมีอาการปวดตึงบริเวณพับเข่าด้วย
2. ข้อฝืดตึง (stiffness) พบได้บ่อยในช่วงเช้า (morning stiffness) แต่มักไม่เกิน30นาที อาการฝืดตึงอาจเกิดขึ้นชั่วคราวในช่วงแรกของการเคลื่อนไหวหลังจากพักเป็นเวลานานที่เรียกว่าปรากฏการณ์ข้อหนีตึง เช่น ข้อเข่าฝืดหลังจากการนั่งนานแล้วลุกขึ้นทำให้ต้องหยุดพักขยับขอรยะหนึ่งจึงเคลื่อนไหวได้สะดวก
3. ข้อใหญ่ผิดรูป (bony enlargement) พบมีข้อบวมใหญ่ซึ่งเกิดจากกระดูกที่งอกบริเวณข้อและเมื่อโรครุนแรงมากขึ้นอาจพบขาโก่ง (bow leg) ซึ่งพบได้บ่อยกว่าเข่าฉีก (knock knee) อาจมีการบวมจากในข้อเข่า (effusion) เป็นผลจากการอักเสบในข้อเข่าแต่การบวมไม่ใช่อาการจำเพาะของข้อเข่าเสื่อม
4. มีเสียงดังกรอบแกรบ (crepitus) ในข้อเข่าขณะเคลื่อนไหว

คู่มือแนวทางเวชปฏิบัติด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกจังหวัดอ่างทอง

5. ทุพพลภาพในการเคลื่อนไหวและการทำงาน (reduced function) มีความลำบากในการนั่ง ลูกเดินหรือขึ้นลงบันได และหากเป็นมากอาจรบกวนการใช้ชีวิตประจำวัน ทำให้คุณภาพชีวิตด้อยลง
6. ข้อเข่าเคลื่อนไหวได้จำกัด (restricted movement) เขยียดตรงได้ลำบาก (flexion contracture) และเมื่อมีอาการมากขึ้นจะทำให้ข้อเข่าได้ลดลงด้วย

(2) เกณฑ์การคัดกรองเข้ารับการรักษา

1. ได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นข้ออักเสบจากข้อเข่าเสื่อม จากแพทย์/แพทย์แผนไทยหรือตามดุลยพินิจ
2. มีอาการปวดตื้อๆ บริเวณข้อเข่า
3. มีเสียงกรอบแกรบ (Crepitus) ในข้อเข่าขณะเคลื่อนไหว
4. ข้อฝืดตื้อนานกว่า 30 นาที และมีข้อจำกัดในการเคลื่อนไหวข้อเข่า
5. อายุไม่น้อยกว่า 40 ปี

(3) เกณฑ์ส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบัน

1. มีอาการอักเสบเฉียบพลันบริเวณข้อเข่าได้แก่ปวดบวมแดงร้อนเพิ่มมากขึ้น
2. ตรวจพบก้อนบริเวณข้อเข่า
3. ผู้ป่วยที่มีโรคติดต่อทางผิวหนัง
4. อุบัติเหตุภายในเวลา 48 ชั่วโมง , ผ่าตัดภายในระยะเวลา 1 เดือน , ตรวจพบการฉีกขาดของผิวหนังเส้นเอ็นหรือกล้ามเนื้อบริเวณข้อเข่า
5. ใช้ที่เกิดจากภาวะแทรกซ้อนของโรคอื่นๆ เช่น SLE ข้ออักเสบติดเชื้อรูมาติกเป็นต้นหรือตามดุลยพินิจของแพทย์

(4) การตรวจวินิจฉัย

การแพทย์แผนไทย

1. การซักประวัติ

การซักประวัติและวิเคราะห์ทางการแพทย์แผนไทยในโรคข้อเข่าเสื่อมต้องถามอาการและอาการแสดงที่สอดคล้องกับโรคดังกล่าว โดยคำนึงถึงช่วงเวลา ฤดูกาล ปัจจัยหรือสิ่งกระตุ้นที่ทำให้อาการกำเริบมากขึ้น เพื่อนำไปสู่การรักษาโรคได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้ต้องวิเคราะห์สมุฏฐานที่มีความสัมพันธ์ของโรคดังกล่าว ตามตารางต่อไปนี้

ข้อมูล	เหตุผล
ธาตุเจ้าเรือน	เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ว่าธาตุเจ้าเรือนของผู้ป่วย -โรคข้อเข่าเสื่อม มักเกิดในกลุ่มของผู้ที่มีเตโชธาตุ (ธาตุไฟ) และวาโยธาตุ (ธาตุลม) เป็นเจ้าเรือน ซึ่งจะกระทำโทษที่รุนแรงกว่าผู้ที่มีธาตุเจ้าเรือนอื่น ๆ

คู่มือแนวทางเวชปฏิบัติด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกจังหวัดอ่างทอง

ข้อมูล	เหตุผล
ธาตุสมฐาน	เพื่อให้ทราบสมฐานการเกิดโรค - โรคข้อเข่าเสื่อม มักมีอาการปวดเข่า ซึ่งเกิดจากธาตุไฟหย่อนเป็นอันดับแรก หลังจากนั้น ธาตุลมเกิดพิการตามมา ทำให้การไหลเวียนโลหิตไม่สะดวกในบริเวณข้อเข่าเกิดการคั่งค้างของธาตุลมบริเวณเข่า ทำให้มีงังสัง(กล้ามเนื้อ) นหารู (เส้นเอ็น ลึการ (ไขข้อ) พิการ คือ มีอาการปวด ตึง ชัด ในบริเวณหัวเข่า
อตุสมฐาน	เพื่อใช้ร่วมในการประเมินอาการของผู้ป่วยว่าฤดูกาลใดที่เริ่มมีอาการเจ็บป่วย มีอาการกำเริบของโรคสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศหรือไม่ - เนื่องจากฤดูร้อน (คิมหันตฤดู) เป็นสมฐานของเตโชธาตุ (ธาตุไฟ) และฤดูฝน วัสสันตฤดู เป็นสมฐานของวาโยธาตุ (ธาตุลม) ที่จะทำให้อาการของโรคข้อเข่าเสื่อมมีความรุนแรงขึ้น
อายุสมฐาน	เพื่อดูอายุของผู้ป่วย ซึ่งอาจเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดโรค - ช่วงอายุ 16-32 ปี พิกัดปัตตะ เป็นสมฐานเตโชธาตุ เริ่มมีความเสื่อม และช่วงอายุ 32 ปี ถึงสิ้นอายุขัย พิกัดวาตะ เป็นสมฐานของวาโยธาตุ เริ่มมีอาการกำเริบ ซึ่งทั้ง 2 สมฐาน มีความสัมพันธ์กันส่งผลให้โรคมีอาการรุนแรงขึ้น
กาลสมฐาน	เพื่อใช้ร่วมในการประเมินอาการของผู้ป่วยว่าช่วงเวลาใดมีอาการเจ็บป่วย หรือการกำเริบของโรค มีความสัมพันธ์กับเวลาหรือไม่ - ช่วงเวลา 10.00-14.00 น.และ 22.00-02.00 น.เป็นช่วงที่เตโชธาตุ (ธาตุไฟ) พิกัดปัตตะ และช่วงเวลา 14.00-18.00 น. และ 02.00-6.00 น.เป็นช่วงที่วาโยธาตุ (ธาตุลม) พิกัดวาตะ กระทำโทษ ส่งผลให้โรคกำเริบมากขึ้น
ประเทศสมฐาน	เพื่อใช้ร่วมประเมินอาการของผู้ป่วยว่าถิ่นที่อยู่อาศัยหลัก มีความสัมพันธ์กับอาการเจ็บป่วยหรือไม่ - ผู้ที่อาศัยในลักษณะภูมิประเทศแบบที่เป็นที่สูงเนินเขา (ประเทศร้อน) เตโชธาตุ (ธาตุไฟ) และผู้ที่อาศัยอยู่ในลักษณะภูมิประเทศแบบที่เป็นน้ำฝน โคลนตม มีฝนตกชุก (ประเทศเย็น) วาโยธาตุ กระทำโทษ ทำให้โรคกำเริบมากขึ้น
มูลเหตุการเกิดโรค	เพื่อให้ทราบสาเหตุและความสัมพันธ์ของโรคซึ่งอาจจะทำให้โรคกำเริบมากขึ้น ปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เกิดภาวะข้อเข่าเสื่อม คือ - อาหาร ผู้ป่วยที่มีข้อเข่าเสื่อม มีอาหารหลายอย่างที่แสดงกับโรค เช่น ข้าวเหนียว หน่อไม้ เครื่องในสัตว์ เหล้า เบียร์ หากบริโภคมากไป อาจมีผลต่อการหายของโรคได้ นอกจากนี้ อาหารที่มีรสหวานมากไปจะทำให้ลมในเส้นอิதாகำเริบ ส่งผลทำให้มีอาการปวด ชัดในเข่าได้

ข้อมูล	เหตุผล
	<ul style="list-style-type: none"> - อิริยาบถ การยืน เดิน นั่ง ย่อยๆ เป็นเวลานาน การเดินขึ้น-ลง บันไดบ่อย ๆ การยกของหนักผิดท่าทาง ลูกยืนอย่างรวดเร็ว นั่งเก้าอี้เตี้ย นั่งพับเพียบ และนั่งขัดสมาธิ เป็นต้น ทำให้เส้นเอ็น แปรไปจากปกติ ทำให้เกิดโรคได้ - การกระทบร้อน-เย็น หากกระทบความร้อนมาก จะทำให้ ปิตตะกำเริบมีอาการบวมแดงร้อนมากขึ้น หากกระทบหรือ สัมผัสอากาศเย็นหรือแม้กระทั่งการรับประทานอาหารสเย็น มากเกินไป จะทำให้วาตะหย่อนเพิ่มความปวดขัดในข้อเข่ามาก ขึ้น - ทำงานเกินกำลังกาย รวมถึงการออกกำลังกายหักโหมหรือ รุนแรงมากเกินไป ย่อมทำให้อวัยวะน้อยใหญ่เคลื่อนไหวผิดปกติ กล้ามเนื้อเส้นเอ็นต่างๆ เกิดการตึงตัว แข็งเกร็ง ย่อมนำมาสู่ ภาวะข้อเข่าเสื่อมได้ หรือแม้กระทั่งผู้ที่เป็ภาวะข้อเข่าเสื่อม แล้ว หากต้องทำการเกินกว่ากำลังของตนก็ย่อมส่งผลต่อการ หายจากโรคได้เช่นกัน

2. การตรวจร่างกาย

2.1 การตรวจร่างกายทั่วไปตามแนวทางการแพทย์แผนปัจจุบัน โดยดูสภาพทั่วไป เช่น สีผิว ความ ร้อน คลำจุดเจ็บ การบวมเป็นต้น

2.2 การตรวจร่างกายทางหัตถเวช

1.) การวัดสันเท้า

วิธีการตรวจ ให้ผู้ป่วยนอนหงายเหยียดขาตรง ผู้ตรวจนั่งคุกเข่าอยู่ด้านข้างของผู้ป่วย ใช้มือนำด้านบน จับข้อเท้าผู้ป่วยชิดกันใช้มือที่อยู่ด้านล่าง ดันปลายฝ่าเท้าขึ้น แล้วผู้ตรวจสังเกตดูตำแหน่ง สันเท้าของผู้ป่วย

ปัญหาที่พบ สันเท้าข้างที่เป็นจะสั้น

2.) ตรวจสภาพความโค้งงอ

วิธีการตรวจ ให้ผู้ป่วยนอนหงายเหยียดขาตรง ผู้ตรวจนั่งคุกเข่าอยู่ด้านข้างของผู้ป่วย ใช้มือนำด้านปลายฝ่าเท้าขึ้นให้สุด มือด้านบนของผู้ตรวจสอดใต้เข่าเพื่อตรวจสภาพความโค้งงอของเข่าทั้งสองข้าง

ปัญหาที่พบ พบช่วงว่างใต้เข่าข้างที่เป็นมากกว่าอีกข้างหนึ่ง

3.) เขยื้อนข้อเข่าและการคลอนสะบ้าเข่า

วิธีการตรวจ ให้ผู้ป่วยนอนหงายเหยียดขาตรง ผู้ตรวจนั่งคุกเข่าอยู่ด้านข้างของผู้ป่วย ใช้มือ ข้างหนึ่งจับสะบ้าเข่าด้านบนและมืออีกข้างหนึ่งจับข้อเข่าด้านล่าง ทำการยกข้อเข่าขึ้น-ลง และใช้มือของ ผู้ตรวจดันปลายเท้าของผู้ป่วย (มือนำด้านนอก) จับลูกสะบ้าของเข่าข้างที่เป็น โยกสะบ้าเข่าไป-มา เพื่อคลอน สะบ้าเข่า

คู่มือแนวทางเวชปฏิบัติด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกจังหวัดอ่างทอง

ปัญหาที่พบ พบมีความผิด การเคลื่อนไหวของสะบ้าเข้าข้างที่เป็นเกิดการยึดติด (สะบ้าเจ้า)

หรือเคลื่อนไหวได้น้อยกว่าข้างปกติ และมีเสียงดังกรอบแกรบ (หินปูนเกาะ) ภายในข้อเข่า

4.) วัดองศาเข่า

วิธีการตรวจ ผู้ตรวจนั่งคุกเข่าด้านข้างของผู้ป่วย จับขาของผู้ป่วยงอขึ้นต้นให้ส้นเท้าเข้าไปชิดกันย้อย แล้วจับขาผู้ป่วยดันขึ้นให้ส้นเท้าแตะบริเวณตำแหน่งหัวตะคาก(แ่งกระดูกเชิงกรานใต้บั้นเอว) ทำทั้งสองข้าง

ปัญหาที่พบ งอเข่าเอาส้นเท้าชิดกันย้อยและชิดตำแหน่งหัวตะคากข้างที่เป็น พบว่า งอไม่ได้ องศาและมีอาการเจ็บเสียวภายในข้อเข่า

5.) การตรวจสอบสภาพข้อเข่า

วิธีการตรวจ ให้ผู้ป่วยนอนหงายลำตัวตรง ผู้ตรวจนั่งคุกเข่าด้านข้างผู้ป่วยตรงกับตำแหน่งของเข่าข้างที่เป็นผู้ตรวจสังเกตลักษณะทั่วไปของเข่าข้างที่เป็น เช่น การอักเสบ

ปัญหาที่พบ พบว่าบางส่วนของเข่าข้างที่เป็น มีอาการบวม ไม่แดง ในบริเวณที่บวมมีความร้อนเล็กน้อย

6.) การทำปูนแดง

- ถ้าเป็นโรคจับโปงน้ำเข่า ปูนแดงจะมีลักษณะเงาเยิ้มที่บริเวณจุดเจ็บ
- ถ้าเป็นโรคจับโปงแห้งเข่า ปูนแดงจะแห้งสม่ำเสมอตามธรรมชาติ

3. ประเมินความเจ็บปวดโดยใช้ Pain score

(5) การรักษาและฟื้นฟูสภาพทางการแพทย์แผนไทย

การแพทย์แผนไทย

1.การรักษาโดยการนวดไทย

เนื่องจากโรคข้อเข่าเสื่อม เกิดจากธาตุไฟหย่อน (ชีรณคฺคี) ส่งผลให้ธาตุลมพิการ (อังกมฺงคานฺธุสสารีวาทา) ทำให้มีอาการปวดขัดในข้อเข่า ทำให้ข้อเข่าฝืด เคลื่อนไหวไม่สะดวก การรักษาโดยการนวดเป็นการช่วยกระตุ้นการไหลเวียนเลือดให้ดีขึ้น ช่วยลดอาการดังกล่าว

สูตรการนวดจับโปงน้ำ

- นวดพื้นฐานขาเปิดประตูลม
- นวดสัญญาณ 1-3 เข่าทำนั้งพับเพียบ
- นวดสัญญาณ 1-4 ขาด้านนอกเน้นสัญญาณ 4 ห้ามเขยื้อนข้อเข่า
- นวดสัญญาณ 1-4 ขาด้านในเน้นสัญญาณ 3,4ห้ามเขยื้อนข้อเข่า

สูตรการนวดจับโปงแห้ง

- นวดพื้นฐานขาเปิดประตูลม
- นวดสัญญาณ 1-3 เข่าทำไขว้มือ

คู่มือแนวทางเวชปฏิบัติด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกจังหวัดอ่างทอง

- นวดสัญญาณ 1-4 ขาด้านนอกเน้นสัญญาณ 4 เขียนข้อเข้า

- นวดสัญญาณ 1-4 ขาด้านในเน้นสัญญาณ 3,4 เขียนข้อเข้า

ข้อห้ามและข้อควรระวังในการนวดไทย

1. ข้อห้ามในการนวด

- ห้ามนวดผู้ที่มิใช่สูงมากกว่า 38 องศาเซลเซียส
- ห้ามนวดบริเวณที่มีกระดูกแตกหักปริร้าที่ยังไม่ติดดี
- ห้ามนวดบริเวณที่เป็นมะเร็ง
- ห้ามนวดผู้ที่มีความดันโลหิตสูง systolic สูงกว่าหรือเท่ากับ 140 mmHg และ/หรือ diastolic สูงกว่าหรือเท่ากับ 90 mmHg ที่มีอาการหน้ามืดใจสั่นปวดศีรษะอาเจียน

- ห้ามนวดบริเวณที่เป็นแผลเปิดแผลเรื้อรังหรือบริเวณที่มีรอยโรคผิวหนังที่สามารถติดต่อได้
- ห้ามนวดบริเวณที่มีการบาดเจ็บภายในเวลา 48 ชั่วโมง
- ห้ามนวดบริเวณที่ผ่าตัดภายในระยะเวลา 1 เดือน
- ห้ามนวดบริเวณที่มีหลอดเลือดดำอักเสบ
- ห้ามนวดบุคคลที่เป็นโรคติดเชื้อเฉียบพลัน
- ห้ามนวดบุคคลที่เป็นโรคกระดูกพรุนรุนแรง

2. ข้อควรระวังในการนวด

- ในกรณีที่นวดท้องไม่ควรนวดผู้ที่รับประทานอาหารอิ่มใหม่ๆ (ไม่เกิน 30 นาที)
- ไม่นวดให้เกิดการฟกช้ำมากขึ้นหรือมีอาการอักเสบซ้ำซ้อน
- กรณีผู้สูงอายุโรคประจำตัวบางอย่างเช่นเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงต้องระมัดระวัง
- ไม่ควรนวดผู้มีอาการอักเสบติดเชื้อคือมีไข้มากกว่า 38 องศาเซลเซียสปวดบวมแดงร้อน
- ไม่ควรนวดผู้ที่หลังประสบอุบัติเหตุใหม่ๆควรได้รับการช่วยเหลือขั้นต้นและตรวจวินิจฉัย
- ภาวะแทรกซ้อนต่างๆหากเกินความสามารถควรประสานความร่วมมือกับแพทย์แผนปัจจุบัน
- หญิงตั้งครรภ์
- ผู้สูงอายุและเด็ก
- โรคของหลอดเลือดเช่นหลอดเลือดแดงโป่งพองหลอดเลือดอักเสบ
- เบาหวาน
- กระดูกพรุนข้อหลวม/ข้อเลื่อน
- มีความผิดปกติของการแข็งตัวของหลอดเลือดมีประวัติเลือดออกผิดปกติรวมทั้งกินยาละลายลิ่มเลือด
- บริเวณที่มีการผ่าตัดใส่เหล็กหรือข้อเทียมบริเวณที่แผลหายยังไม่สนิท

2. ประคบสมุนไพร

หลังจากการนวดตามสูตรการนวดรักษาให้ประคบด้วยการประคบสมุนไพรความร้อนซึ่งในสมุนไพรจะ
ช่วยในเกิดความผ่อนคลายลดปวดลดอาการอักเสบลดอาการเกร็งของข้อและกล้ามเนื้อเพิ่มการไหลเวียนของ
โลหิตทำให้เพิ่มประสิทธิภาพของการรักษาไม่ควรประคบบริเวณที่มีการอักเสบหรือบวมใน ช่วง 24 ชั่วโมง
แรก

3. ยาสมุนไพร (ยาในบัญชียาหลักแห่งชาติ)

หลักการรักษาที่สำคัญ คือ การปรับสมดุลของธาตุลมในร่างกาย โดยการจ่ายยาที่มีรสร้อนสุขุม
เพื่อกระจายเลือดลมที่บริเวณเข้า และไม่ให้ธาตุลมมีการคั่งค้างบริเวณเข้ามากเกินไป ไม่ควรจ่ายยาที่มีรสร้อน
มากเกินไปในผู้ป่วยรายที่มีอาการบวม แดง ร้อน ร่วมด้วย เนื่องจากการกระตุ้นให้ธาตุไฟกำเริบ อาจทำให้
การอักเสบมากขึ้นได้ ดังนั้นยาที่ใช้จึงควรเป็นยาที่มีรสสุขุมร่วมด้วย

3.1 การใช้ยาในบัญชียาหลักแห่งชาติ

ตำรับยา	อาการ/สรรพคุณ	ขนาด/วิธีใช้	ข้อห้าม/ข้อควรระวัง
- ยาเถาวัลย์เปรียง	รสเบื่อเอียน - แก่ปวดตามร่างกาย - บรรเทาอาการปวด กล้ามเนื้อ ลดการอักเสบ ของกล้ามเนื้อ	- ชนิดเม็ด ชนิดลูกกลอน และชนิดแคปซูล รับประทานครั้ง 500 มิลลิกรัม - 1.5 กรัม วันละ 3 ครั้ง ก่อนหรือหลังอาหาร ทันที	- ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ - ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่เป็น แผลในกระเพาะอาหารเนื่องจาก เถาวัลย์เปรียงมีกลไกออกฤทธิ์ เช่นเดียวกับยาแก้ปวดในกลุ่มยา ต้านการอักเสบที่ไม่ใช่สเตียรอยด์ (Nonsteroidal Anti- Inflammatory Drugs: NSAIDs) - การใช้นี้อาจทำให้เกิดการ ระคายเคืองของระบบทางเดิน อาหาร - ปวดท้อง ท้องผูก ปัสสาวะบ่อย คอแห้ง และใจสั่น
- ยาสหัสธารา	ยารสร้อน - ขับลมในเส้น แก่โรคลมกอง หยาบ - กระจายลมแก้ชาปลายมือ กระตุ้นธาตุไฟ	- ชนิดเม็ด ชนิดลูกกลอน และชนิดแคปซูล รับประทานครั้งละ 1 - 1.5 กรัม วันละ 3 ครั้ง ก่อน อาหาร	- ห้ามใช้กับหญิงตั้งครรภ์ และผู้ที่มีไข้ - ควรระวังการบริโภคในผู้ป่วยโรค ความดันเลือดสูง โรคหัวใจ ผู้ป่วย โรคแผลเปื่อยเพปติก และกรด ไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยารส ร้อน - ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มี ความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจาก

คู่มือแนวทางเวชปฏิบัติด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกจังหวัดอ่างทอง

ตำรับยา	อาการ/สรรพคุณ	ขนาด/วิธีใช้	ข้อห้าม/ข้อควรระวัง
			<p>อาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้</p> <p>- ควรระวังการใช้ ร่วมกับยา phenytoin, propranolol, theophylline และ rifampicin เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง</p> <p>- ร้อนท้อง แสบท้อง คลื่นไส้ คอแห้ง ผื่นคัน</p>
- ยารณีสถิตะฆาต	<p>รสเผ็ดร้อน ปรา่ เมาเบื่อเปรี้ยว</p> <p>(ช่วยให้ลมที่คั่งค้างตามเส้นและเสมหะที่ผิดปกติถูกขับออกไป ลดอาการปวดบริเวณเส้นเอ็น กล้ามเนื้อและข้อต่อ) แก้กษัยเส้น</p> <p>เถาดาน พรตีก</p>	<p>1. แก่เถาดาน ท้องผูก</p> <p>- ชนิดเม็ด ชนิดลูกกลอน</p> <p>รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม - 1 กรัม วันละ 1 ครั้ง ก่อนอาหารเช้าหรือก่อนนอน</p> <p>2. แก้กษัยเส้น</p> <p>- ชนิดเม็ด ชนิดลูกกลอน</p> <p>และชนิดแคปซูล</p> <p>รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม - 1 กรัม</p> <p>วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร</p>	<p>- ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้และเด็ก</p> <p>- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulant) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)</p> <p>- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้</p> <p>- ควรระวังการใช้ ร่วมกับยา phenytoin, propranolol, theophylline และ rifampicin เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง</p> <p>- ควรระวังการใช้ในผู้สูงอายุ</p>
- ยาประคบ	<p>ประคบเพื่อลดอาการปวดและช่วยคลายกล้ามเนื้อเอ็นและกระตุ้นหรือเพิ่มการไหลเวียนโลหิต</p>	<p>นำยาประคบไปนึ่ง แล้วใช้ประคบ ขณะยังอุ่น วันละ 1-2 ครั้ง ลูกประคบ 1 ลูกสามารถใช้ได้ 3-4 ครั้ง โดยหลังการใช้แล้วผึ่งให้แห้งก่อนนำไปแช่ตู้เย็น</p>	<p>- ระวังในผู้ป่วยที่สงสัยว่ามีประวัติแพ้สมุนไพรในลูกประคบสมุนไพร</p> <p>- ทดสอบความร้อนก่อนทำการประคบทุกครั้งไม่ควรให้ร้อนเกินไปเพราะอาจทำให้ผิวหนังพุพอง โไหม้ได้ ควรมีผ้าขนหนูรองเพื่อคลายความร้อนที่สัมผัสกับผิวหนังโดยตรง</p> <p>- ควรระวังในผู้ป่วยที่เป็น</p>

คู่มือแนวทางเวชปฏิบัติด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกจังหวัดอ่างทอง

ตำรับยา	อาการ/สรรพคุณ	ขนาด/วิธีใช้	ข้อห้าม/ข้อควรระวัง
			โรคเบาหวาน อัมพาต เด็ก และผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้ป่วยกลุ่มนี้มีความรู้สึกตอบสนองความร้อนช้า อาจทำให้ผิวหนังไหม้ พองได้ -ไม่ควรใช้ลูกประคบสมุนไพรในกรณีที่มีแผล อักเสบ (ปวด บวม แดง ร้อน) ในช่วง 24 ชั่วโมงแรก อาจทำให้เกิดอาการบวมมากขึ้น ควรใช้น้ำแข็งประคบเย็นก่อน
- ยาขี้ผึ้งไฟโล	บรรเทาอาการปวดเมื่อย	ทาและถูเบาๆ บริเวณที่มีอาการวันละ 2-3 ครั้ง	-ห้ามทาบริเวณขอบตาและเนื้อเยื่ออ่อน -ห้ามทาบริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือมีแผลเปิด
- ยาน้ำมัน/ครีมไฟโล	บรรเทาอาการบวม ฟกช้ำ เคล็ดขัดยอก	ทาและถูเบาๆ บริเวณที่มีอาการวันละ 2-3 ครั้ง	-ห้ามทาบริเวณขอบตาและเนื้อเยื่ออ่อน -ห้ามทาบริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือมีแผลเปิด

หมายเหตุ รายละเอียดการใช้ยา ขึ้นกับดุลยพินิจของแพทย์

3.2 ยาตำรับปรุงเฉพาะราย

การใช้ยาตามภูมิปัญญาแผนไทยและแพทย์พื้นบ้าน ที่มีอยู่ในตำราหรือในท้องถิ่นที่มีการใช้ต่อกันมา เช่น ยาพอกเข้า โดยพิจารณาตามอาการและการวินิจฉัยโรคของผู้ป่วยแต่ละราย

(6) คำแนะนำในการปฏิบัติตัวเพื่อการส่งเสริม ป้องกัน และฟื้นฟูสุขภาพ

1.การบริหารข้อเข่าเป็นการออกกำลังกายเพื่อเพิ่มความแข็งแรงของกล้ามเนื้อรอบข้อเข่า ดังนี้

1.ท่ากระดกปลายเท้าขึ้นลง

ท่าเตรียม นอนหรือนั่งเหยียดขาทั้ง 2 ข้าง ค่อยๆ กระดกปลายเท้าขึ้นจนสุดและเกร็งบริเวณหัวเข่า นิ่งไว้ นับ 1-10 จากนั้นค่อยๆ ผ่อนคลายขา กลับสู่ท่าเตรียม จากนั้นค่อยๆ เหยียบปลายเท้าลงจนสุด แล้วเกร็งบริเวณหัวเข่านิ่งไว้ นับ 1-10 จากนั้นค่อยๆ ผ่อนคลายขา กลับสู่ท่าเตรียม

2.ท่านั่งยอง 90 องศา

ท่าเตรียม ยืนเกาะฝาผนัง แยกเท้าเสมอไหล่ทั้งสอง จากนั้นค่อยๆ นั่งยองๆ ลงจนเข่าตั้งฉากกับพื้น 90 องศา โดยที่หลังตรงนิ่งไว้ นับ 1-10 แล้วกลับไปท่าเตรียมอีกครั้ง ทำซ้ำ 3-5 ครั้ง

3.ทำยีนเขย่งปลายเท้า

ท่าเตรียม ยืนเกาะฝ่าผืนแยกเท้าเท้ากับความกว้างของไหล่ งอขาข้างปกติขึ้นพับไว้ที่เข่าข้างที่ยืน (ยืนกระต่ายขาเดียว) จากนั้นเขย่งปลายเท้าเท้าพร้อมกับเกร็งบริเวณหลัง เข่า ขา และขมิบก้น นิ่งไว้ นับ 1-10 แล้วกลับสู่ท่าเตรียม

4.ท่าฤาษีตัดตนแพทย์ต้องพิจารณาเลือกทำให้เหมาะสมกับผู้ป่วยแต่ละราย

- ท่าตัดตนท่าแก้ไหล่ ขา และแก้เข่า ขา
- ท่าแก้เส้นมหาสนุกระงับ
- ท่าแก้กล่อน
- ท่าดำรงกายอายุยืน
- ท่าแก้ตะคริวมือ แก้ตะคริวเท้า
- ท่าแก้ลมจันคาคธ แก้วลมเข่า แก้วลมขา แก้วลมหน้าอก
- ท่าแก้เข่าขัด

2.งดอาหารแสลงอาหารบางชนิดมีผลทำให้อาการปวดขัดเข่ากำเริบ หรือปวดมากขึ้นผู้ป่วยต้อง
สังเกตและหลีกเลี่ยงอาหารดังกล่าว เช่น

- ข้าวเหนียว จะทำให้ร้อนในเส้น ซึ่งทำให้บางคนอาจมีอาการปวดเข่ามากขึ้นกว่าเดิม
- อาหารที่มีรสหวานจัด จะทำให้มีอาการปวดขัดในเข่า
- อาหารที่มีสารพิวรีนสูง เช่น หน่อไม้ เหล้า-เบียร์ เครื่องในสัตว์ เป็นต้น เนื่องจากหากได้รับในปริมาณมากร่างกายจะเก็บสะสมไว้ในรูปของกรดยูริกสะสมตามข้อ ทำให้อาการปวดมากขึ้น

3.หลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดในอริยาบถต่างๆ เช่น การยกของหนัก การนั่งงอเข่า การใช้งานข้อเข่าเกินกำลัง การยืนเป็นเวลานาน การขึ้น-ลงบันได การบิด การดัดการสลับขาและเข่า เป็นต้น

4.ประคบร้อน บริเวณเข่าที่ปวดวันละ2ครั้ง ในเวลาเช้าและเย็นนานครั้งละ 10-15 นาที

5.การลดน้ำหนัก ในผู้ป่วยที่มีน้ำหนักตัวมากควรลดน้ำหนักให้อยู่ในระดับใกล้เคียงมาตรฐาน

6.ถ้ามีอาการปวดเข่า ให้พักการใช้งานข้อเข่าข้างที่ปวด ถ้าพักแล้วอาการไม่ดีขึ้นควรไปปรึกษาแพทย์

(7) ประเมินผลการรักษา

1. VAS / NRS
2. พิสัยการเคลื่อนไหวของข้อเข่า
3. แบบประเมินข้อเข่าเสื่อม

(8) การจำหน่ายและสิ้นสุดการรักษา

- 1.อาการดีขึ้นคือปวดลดลงองศาเข่าปกติหรือใกล้เคียงปกติความถี่ในการปวดลดลง
- 2.คุณภาพชีวิตดีขึ้นทำกิจวัตรประจำวันได้ดีขึ้น